

KULTUR TEOLOGI & BILDNING

◀ Marskalk Mannerheim, en huvudperson i Finlands framgångsrika 100-årshistoria. Bilden tagen 1919.
COPYRIGHT SCANPIX SWEDEN

▲ Finlandiahuset i Helsingfors, en av många skapelser av arkitekten och formgivaren Alvar Aalto.
FOTO: ANTON HAVELAAR

Kronprinsessan Victoria visar intresse för en av Aalto-vaserna på Alvar Aaltomuseet, under ett statsbesök.
FOTO: HENRIK MONTGOMERY/TT

Finland firar hundra med stil

Republiken Finland firar hundra år. Det är anmärkningsvärt.

TEXT: ANDERS MELLBOURN

SOM SJÄLVSTÄNDIG stat har Finland en mycket speciell historia. Å ena sidan har Finland under åtminstone tre av sina fyra självständiga kvartssekel varit beroende av stöd från, eller anpassning till, omkringliggande stormakter. Å andra sidan är Finland en unik småstat som försvarat och upprätthållit sitt nationella oberoende och sin frihet i krig med samma stormakter.

I sjuhundra år, från det vi började tala om statsbildningar i Europa, var Finland den östra rikshalvan av kungariket Sverige. Fram till 1809 är Sveriges och Finlands historia gemensam, vilket vi oftare borde påminnas om. Elitens modersmål i Finland var länge svenska, och även om svenskan i dag är ett krympande minoritetsspråk i Finland är republiken fortfarande officiellt tvåspråkig och den svenskspråkiga litteraturen en och samma.

DEN FINLÄNDSKA nationalismen utvecklades under de hundra åren då landet var ryskt storfurstendöme, delvis möjliggjord av särställningen i det ryska styret

men också i opposition mot förryskningen. Tillfället för Finland att bli en självständig nation gavs med den ryska revolutionen 1917, då det nyskapade Sovjet släppte kontrollen, delvis i förhoppning om att den nya arbetarrörelsen i Finland skulle göra sin revolution och bilda en egen sovjetrepublik. Det borgerliga Finland såg i stället en möjlighet att komma undan den nya socialistiska ordningen. Finlands frihetskrig var också ett inbördeskrig. Den "vita" sidan vann och vinnlade sig om kontakter söderut mot Tyskland.

TJUGO ÅR senare, när andra världskriget brutit ut och Stalins Sovjet och Hitlers Tyskland ingått en pakt, stod Finland ensamt. Ändå kunde landet sätta sig emot det sovjetiska anfallet under vinterkriget 1939–1940 och bibehålla självständigheten, om än med svåra förluster. Det gick också efter fortsättningskriget, där Finland gått samman med Tyskland efter Hitlers brytning med Stalin i ett fåfängt försök att återvinna vad man förlorat i vinterkriget. Att trots två krig med seger-

makten Sovjet och samarbete med Hitlers Tyskland, överleva som självständig nation är kanske det märkligaste av allt i finländsk historia.

Men Finland fick anpassa sig till Sovjetunionen under det kalla kriget, formellt genom en vänskaps- och biståndspakt. Det talades i internationell politik ned-sättande om "finlandisering" men landet behöll sitt oberoende och fick del av efterkrigstidens snabba ekonomiska utveckling i Norden. När Sovjetsystemet kollapsade såg Finland de nya möjligheterna, förklarade vänskaps-pakten avslutad, köpte stridsflygplan från USA och förhandlade medlemskap i EU.

REPubLIKEN FINLANDS historia är i dag en framgångssaga. Men 100-årsjubileet håller distans till den politiska historien. Finlands oomstritt överlägsna internationella kvaliteter inom stil och form får i stället stå för den nationella jubileumsstoltheten. Det ligger rätt i vår designfokuserade tid och som sympatisk motbild till den aggressiva nynationalis-

En av Alvar
Aaltos berömda
vaser.

FOTO: ITTALA

mens Europa. Men det känns litet ofullständigt för en besökare i jubileumslandet, när huvudnumren bland jubileumsevenemangen är en utställning om finsk modernism i design och arkitektur under republikens första 50 år samt ännu en stor utställning om arkitektlegendaren Alvar Aalto. De är båda sevärda och tankeväckande men på något märkligt sätt också historielösa och apolitiska. Man slås ändå av vilken tidig internationell, särskilt amerikansk, orientering som fun-

nits särskilt hos finländska arkitekter som vågat rita skyskrapor, flygterminaler, stadshus och praktvillor i USA och Kanada. Måhända ytterligare en reflex av en finländsk medvetenhet om stormaktsberoendenas nödvändighet och möjligheter, om än här långt från den europeiska geopolitiken.

Historien och den nationella frågan behandlas ändå i år i Finland. Men den lämnas till ett annat jubileum. Det är i sommar 150 år sedan Gustaf Mannerheim,

nationens frihetshjälte och räddare (i detta lika given som omstridd) föddes. Nya och nytgivna Mannerheimbiografier på olika språk trängs på bästa plats i den stora (fortfarande Nordens bästa) Akademiska bokhandeln i centrala Helsingfors.

Mannerheim personifierar både det självständiga och det krigsöverlevande Finland. Men

hans karriär och personlighet är egentligen helt osannolika och hans drivkrafter fulla av motsägelser. Kanske är det vad som krävs för att bli hjälte.

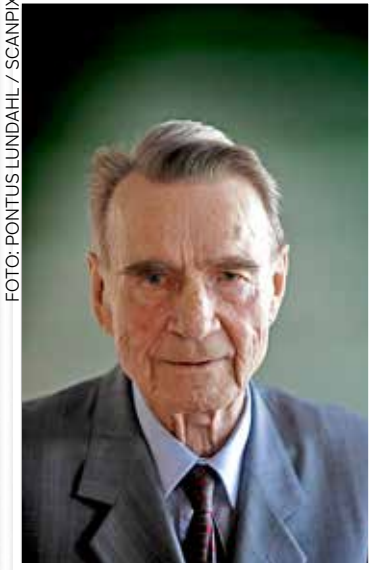
MANNERHEIM FÖDDES i den svensktalande överklassen och utbildade sig till officer i den ryske kejsarens kavalleri. Han gifte sig rikt

Det är anmärkningsvärt tyst om den mest långvarige finländske presidenten, Urho Kekkonen, under jubileumsåret. Hans nära kontakter med de sovjetiska ledarna, på bilden Leonid Brezjnev, har ifrågasatts.

FOTO: ROBERT RIDER/AP

Mauno Koivisto efterträdde Kekkonen som president. Hans eftermäle är varmare, vilket inte minst visades vid hans begravning tidigare i år.

FOTO: PONTUS LUNDAHL / SCANPIX

FOTO: JUSSI NUKARI/POOL PHOTO VIA AP

men olyckligt med en ryska och var ända till 50 års ålder verksam i tsarens tjänst, främst kring hovet i St Petersburg, men också på underrättelseuppdrag i Sibirien och Centralasien och som regementschef i Polen.

Vid revolutionen 1917 insåg han, då kejserlig rysk general i första världskriget, att klockan var slagen och återvände till Finland. Där fick han snabbt ansvar att bygga upp en krigsmakt och blev befälhavare för de "vita" styrkorna i vad som utvecklades till ett, visserligen kort, men blodigt inbördeskrig. Han blev

en kort tid riksföreståndare men förlorade det första presidentvalet. På 1930-talet återkom han till försvarsledningen och offentligheten, blev över 70 år gammal överbefälhavare och nationens ledare i kriget mot Sovjet under andra världskriget och slutligen en tid republikens president för att möjliggöra en fredsavgörelse med Sovjet med bibehållen självständighet.

MANNERHEIM HADE en utstrålning och auktoritet som på ett märkligt sätt gjorde honom till nationens ledare och galjons-

figur under dess första kvalfyllda kvartssekel, trots att hans erfarenheter och profil borde ha varit omöjliga för en samlande kraft i ett socialt, ekonomiskt och språkligt splittrat land.

Hans perioder vid den formella makten var korta. Han vistades långa perioder utanför landet och talade bättre svenska, franska och ryska än finska. Till idéer och livsstil var han närmast aristokratiskt reaktionär. Han var i grunden mer antikommunist än finländsk nationalist och ville länge att det fria Finland skulle bidra till att återupprätta den gamla regimen i Ryssland som han i så många år varit en del av.

Samtidigt var Mannerheim västorienterad och skeptisk till det borgerliga Finlands förlikning på Tyskland. Från 1939 förordade han eftergifter och kompromisser med Sovjet för att förhindra krig och sedan nå fredsavgörelser innan det var för sent.

Men trots sin historiska misstro mot Tyskland och Nazitysklands skräckregim valde han sedan att leda Finland i ett fortsättningskrig med Tyskland för att återvinna vad som förlorats.

Så till sist blev han president sensommaren 1944 för att han ansågs vara den ende som var trovärdig nog att med nationen i behåll klara av att både bryta med Hitler och göra upp med Stalin.

» Mannerheim hade en utstrålning och auktoritet som på ett märkligt sätt gjorde honom till nationens ledare och galjonsfigur under dess första kvalfyllda kvartsekel, trots att hans erfarenheter och profil borde ha varit omöjliga för en samlande kraft i ett splittrat land.

DET ÄR naturligtvis något symboliskt i att en sådan hjälte jubilerar samma år som republiken. Där emot är det under firandet anmärkningsvärt tyst om en annan lika dominerande gestalt i den finländska historien. Ingen har innehaft presidentämbetet lika länge som Uhro Kekkonen. Under det kalla kriget framträdde han som garanten för Finlands självständighet. Men redan då, och än mer i efterhand, har Kekkonen ifrågasatts för sina alltför nära kontakter med makten i Moskva och sin maktfullkomlighet.

I JUBILEUMSÅRETS vår dog en annan av republiken Finlands presidenter, Mauno Koivisto. Han hyllades med både personlig värme och statsbegravning på Kristi Himmelsfärdsdag. Kortegevägen var välfylld genom ett annars långhelgstomt Helsingfors. Koivisto genomdrev som president efter Kekkonen en begränsning av presidentmakten och vid det kalla krigets slut en brytning med gamla stormaktsberoenden. Under hans tid normaliserades Finland, både i det inhemska politiska livet och i det europeiska och internationella sammanhanget.

Mauno Koivistos Finland blev en framgångsrik mindre europeisk stat bland andra. Det är nog egentligen det bästa att fira för en hundraåring. ●

FAKTA

Finland 100 år – att läsa och se

- Dag Sebastian Ahlander, Gustaf Mannerheim, Historiska media, 2016
- En engagerande och fylld berättelse med en aningen pojaktig ton som lyfter fram hjältebilden. Undviker inte det kontroversiella med marskalcken men vill gärna finna de förmildrande omständigheterna.
- Henrik Meinander, Gustaf Mannerheim. Aristokrat i vadmal, Otava, Helsingfors och Lind&Co, Stockholm, 2017
- En koncis och allsidig bild med både inkännande, kylig och humoristisk distans. Byggt på de allra senaste forskningsrönen som löpande refereras och kommenteras i framställningen.
- Henrik Meinander, Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922-2015. Svenska Litteratursällskapet i Finland och Atlantis, 2016.
- Fjärde delen i en nyskriven serie om Finlands svenska historia. Ett både fylligt och lättillgängligt referensverk för alla nordiskt intresserade.

UTSTÄLLNINGAR

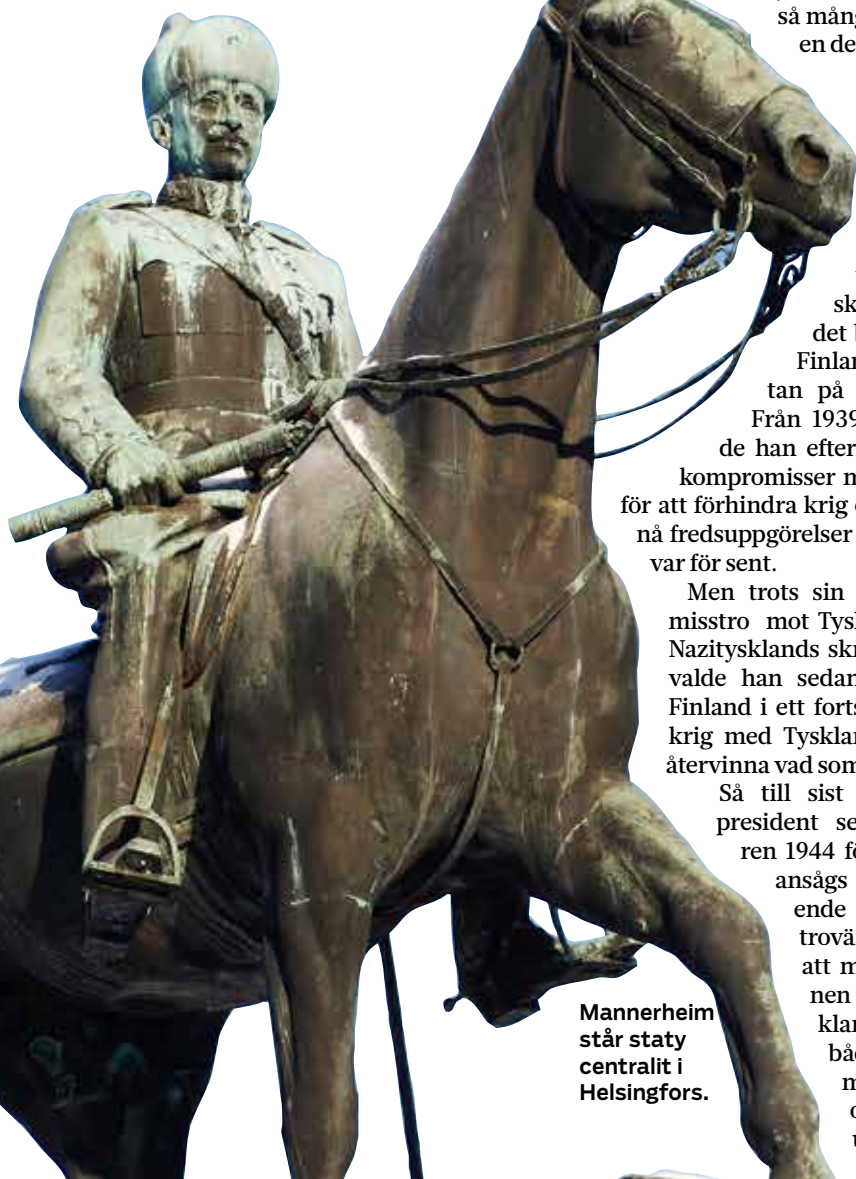
I HELSINGFORS:

- Modernt Liv! HAM, Helsingfors konstmuseum t o m 30 juli
- Alvar Aalto. Konsten och den moderna formen. Ateneum t o m 24 september

UTSTÄLLNINGAR

I SVERIGE:

- Fokus Finland – 3 x Aho & Soldan. Fotoutsällning av Liljevalchs på Armémuseums gård, Stockholm, t o m 10 september
- Hundra år av finsk design. Nationalmuseum på Kulturhuset Stadsteatern, Stockholm, t o m 29 oktober
- Eero Arnio. Vandalorum, Värnamo, t o m 8 oktober

Mannerheim står staty centralit i Helsingfors.